

УДК 004:332.62:349.41

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-89-99>

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ БАЗИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Бутенко Є. В.,
Харитоненко Р. А.,
Іщенко Н. О.

Актуальність теми дослідження. Необхідність в завершенні земельної реформи, головною метою якої є перебудова земельних відносин, а також внесення змін в структури земель та форми господарювання, зумовлює потребу в системних і повномасштабних моніторингових спостереження та дослідженнях.

Постановка проблеми. Центральні органи влади не завжди можуть побачити «цілісну картину» земельних відносин, як на рівні районів, областей, так і на загальнодержавному рівні, не завжди можуть знайти оптимальні рішення щодо покращення земельних відносин. Тому виникла потреба у впровадженні системи моніторингу земельних відносин, яка постійно оновлюється та зберігає інформацію, щоб забезпечити аналіз та прогнозування даних, а також розробку науково обґрунтованих рекомендацій для ефективного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які стосуються правового регулювання моніторингу та охорони земель, знайшли своє місце у наукових доробках різних вчених, таких як М. І. Єрофєєв, Н. Р. Малишева, С. В. Шарапов, а також багато інших. Проблему охорони земель досліджували такі поважні вчені в даній галузі, як: Ю. Шемшученко, В. Андрейцев, Н. Титова, М. Шульга, П. Кулинич, В. Носік, Г. Гуцуляк, Д. Добряк, Н. Мазій, А. Сохнич, А. Третяк і інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Сучасний стан вивчення проблеми потребує вдосконалення і чіткого визначення правової основи здійснення моніторингу та охорони земель у цифровому середовищі. Адаптація існуючої правової бази моніторингу та охорони земель до законодавчих норм Європейського Союзу зумовлює її функціональний розвиток в умовах постійного перебудови земельних відносин в Україні.

Постановка завдання, мети дослідження. Метою дослідження є аналіз існуючої системи моніторингу та охорони земель, визначення проблем та дослідження перспективи розвитку правових аспектів їх функціонування в умовах цифрового середовища. Завданням дослідження є збір і аналіз інформації про стан природних ресурсів для використання її у процесі експлуатації, управління та визначення меж користування цими ресурсами. Дослідження передбачає здобуття необхідних даних та використання їх для реалізації управлінських функцій стосовно природних ресурсів, що експлуатуються.

Методологія дослідження. Застосовано методи збору, аналізу, узагальнення інформації, а також методи спостереження дослідження, які відображають стан сьогодення та перспективи розвитку моніторингу та охорони земель. Такі методи побудовані в першу чергу, на основі зібраних даних, що стосуються проведення моніторингу та здійснення охорони земель на сьогодні в Україні. За допомогою

аналізу визначеного законодавства та зібраних бібліотечних джерел інформації можна на реальній основі здійснити повний аналіз роботи та відповісти на всі поставлені питання.

Викладення основного матеріалу (результати роботи). Встановлено, що одним із основних завдань моніторингу та охорони земель є створення бази об'єктивної інформації, яка використовуватиметься при оцінці стану земельних ресурсів. Виявлено, що здобута інформація за допомогою державного земельного кадастру служить правовою основою при прийнятті необхідних рішень державними органами в галузі дослідження, спостереження та охорони земель. Також для забезпечення правового статусу моніторингу та охорони земельних відносин запропоновано прийняти спеціальний закон, кінцевим етапом має стати створення електронного масиву даних.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть застосовуватись у сфері економіки сільського господарства та державного управління щодо моніторингу та охорони земельних ресурсів.

Висновки відповідно до статті. Проведення моніторингу та охорони земель в наш час потребує повного вдосконалення його методики проведення. Потрібно створити ефективну Національну систему моніторингу, яка буде відповідати за якість земель та ґрунтів. Обумовимо це тим, що набуті дані дають змогу постійно коригувати як кількісні норми та нормативи, що підлягають контролю, а також удосконалення організаційного та правового забезпечення проведення моніторингу та охорони земель за допомогою створення спеціального органу, який у своїй роботі буде здійснювати моніторинг та охорону земель, тобто Центру моніторингу та охорони земель України.

Ключові слова: моніторинг земельних відносин; моніторинг земель; земельні ресурси; землекористування; земельні відносини.

DEVELOPMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK FOR LAND MONITORING AND PROTECTION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Butenko Yevhen
Kharytonenko Roman
Ishchenko Nadiia

Relevance of the research topic. The need to complete the land reform, the main goal of which is the restructuring of land relations, as well as the introduction of changes in the structure of land and the form of management, determines the need for systematic and full-scale monitoring observations and research.

Formulation of the problem. Central authorities cannot always see the «holistic picture» of land relations, both at the level of districts, regions, and at the national level, and cannot always find optimal solutions for improving land relations. Therefore, there was a need to implement a land relations monitoring system that is constantly updated and stores information to provide data analysis and forecasting, as well as the development of science-based recommendations for effective management.

Analysis of recent research and publications. Questions related to the legal regulation of land monitoring and protection found their place in the scientific works of various scientists, such as M. Yerofeiev, N. Malysheva, S. Sharapov, as well as many others. The problem of land protection was studied by such respected scientists in this field as: Yu. Shemshuchenko, V. Andreitsev, N. Tytova, M. Shulha, P. Kulynych, V. Nosik, G. Hutsuliak, D. Dobriak, N. Mazii, A. Sokhnych, A. Tretiak and others.

Selection of unexplored parts of the general problem. The current state of studying the problem requires improvement and a clear definition of the legal basis for monitoring and protecting land in the digital environment. The adaptation of the existing legal framework for land monitoring and protection to the legislative norms of the European Union determines its functional development in the conditions of constant restructuring of land relations in Ukraine.

Setting the task, the goal of the research. The purpose of the research is to analyze the existing system of land monitoring and protection, to identify problems and to study the prospects for the development of legal aspects of their functioning in the digital environment. The task of research is to collect and analyze information about the state of natural resources for use in the process of exploitation, management and determination of the limits of use of these resources. The research involves obtaining the necessary data and using them to implement management functions in relation to the natural resources being exploited.

The survey methodology. The methods of collecting, analyzing, summarizing information, as well as methods of research observation, which reflect the current state and prospects for the development of land monitoring and protection, are applied. Such methods are built primarily on the basis of collected data related to the monitoring and implementation of land protection in Ukraine today. With the help of the analysis of the specified legislation and the collected library sources of information, it is possible to carry out a full analysis of the work on a real basis and answer all the questions.

Presentation of the main material (results of work). It was established that one of the main tasks of land monitoring and protection is the creation of a base of objective information that will be used in assessing the state of land resources. It was found that the information obtained with the help of the state land cadastre serves as a legal basis for making the necessary decisions by state bodies in the field of research, monitoring and land protection. It is also proposed to adopt a special law to ensure the legal status of monitoring and protection of land relations, the final stage of which should be the creation of an electronic data array.

Field of application of results. *The results of the study can be applied in the field of agricultural economics and state administration in terms of monitoring and protection of land resources.*

Conclusions according to the article. *The monitoring and protection of land nowadays requires a complete improvement of its methodology. It is necessary to create an effective national monitoring system that will be responsible for the quality of lands and soils. This is due to the fact that the acquired data make it possible to constantly adjust both the quantitative norms and regulations that are subject to control, as well as the improvement of organizational and legal support for monitoring and land protection through the creation of a special body that will monitor and protect land in its work, i.e the Center for Monitoring and Land Protection of Ukraine.*

Keywords: *monitoring of land relations; land monitoring; land resources; land use; land relations.*

JEL Classification: *R14, Q15, Q24.*

Актуальність теми дослідження. Для успішного управління необхідно мати доступ до інформаційних ресурсів та систем. У останні роки відбувається швидкий розвиток інформаційних технологій, які мають великий вплив на науку та перспективи розвитку різних галузей. Для ефективного розвитку інформаційної та комунікаційної інфраструктури в галузі охорони навколишнього природного середовища необхідно забезпечити доступ до всієї екологічної інформації через систему, яка побудована з використанням геоінформаційних технологій збирання, зберігання, обробки та передачі даних для проведення аналізу, моделювання та прогнозування стану навколишнього природного середовища.

Постановка проблеми. На сьогодні існує система реформування саме земельних відносин, а отже, виникає необхідність у проведенні моніторингу та охорони земель. Цілями яких є виконання інформаційних та аналітичних функцій, що відносяться до забезпечення державного управління усіма земельними ресурсами. Посилюється його актуальність саме через необхідне проведення завершення земельної реформи, головною метою якої є перебудова земельних відносин, а також внести зміни в структури земель та форми господарювання. Такий сучасний стан використання усіх земельних ресурсів нашої України потребує уже системних та повномасштабних моніторингових спостережень та досліджень. Ми бачимо, що в даний час тільки 41,6 млн. га земель сільськогосподарського призначення потребують таких систематичних спостережень та досліджень. Широко постає питання щодо моніторингових процесів, пов'язаних із змінами родючості ґрунтів, а саме заболочення, втрата гумусу засолення, погіршення водно-фізичних, розвиток дефляційних процесів, до яких відносять фізичні та хімічні показники ґрунтового покриву, заростання земель сільськогосподарського призначення, забруднення земель внесенням в них пестицидами, попаданнями важких металів, радіонуклідів та інше. Саме такі тенденції ґрунтового генезису вимагають підвищеної уваги. А також визначають актуальність здійснення управлінських рішень у сфері керованих рішень і розробки науково-організаційних засад розвитку щодо Державної стратегії моніторингу та охорони земель.

Моніторинг грає ключову роль у формуванні системи інформаційного забезпечення, необхідної для раціонального використання та охорони природних ресурсів. Проте, в даний час, існують проблеми в цій інформаційній системі, що ускладнює створення і відповідне функціонування єдиної державної системи моніторингу довкілля, включаючи моніторинг та охорону земель.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання, які стосуються правового регулювання моніторингу та охорони земель, знайшли своє місце у наукових доробках різних вчених, таких як М. І. Срофеев, Н. Р. Малишева, С. В. Шарапов, а також багато інших. Окрім цього, багато аспектів правової регламентації щодо ефективного та раціонального здійснення робіт, що стосуються саме моніторингу, а також охорони земель залишаються такими, що потребують більш широкого наукового обґрунтування, спостереження та дослідження. І тому за мету даної роботи ми ставимо здійснення необхідності у проведенні наукового аналізу, що стосуються правових аспектів моніторингу та охорони земель за новим законодавством України.

Проблему охорони земель досліджували такі поважні вчені в даній галузі, як: Ю. Шемшученко, В. Андрейцев, Н. Титова, М. Шульга, П. Кулинич, В. Носік, Г. Гуцуляк, Д. Добряк, Н. Мазій, А. Сохнич, А. Третяк і багато інших. Завдяки роботам цих учених напрацьовано систему підходів та розроблено практичні рекомендації щодо вирішення проблем сучасного землеустрою України в системі управління земельними ресурсами й охорони земель.

Наукові дослідження питання впровадження моніторингу та охорони земельних відносин проводять такі вчені: Петрович Л. М., Панас Р. М., Бусуйок Д. В. На думку Оверковської Т. К., потребує удосконалення організаційно правове забезпечення ведення моніторингу та охорони земель, за допомогою створення такого спеціального органу, який займатиметься справами проведення дослідження моніторингу земель, а такого охорони земель, таким органом, наприклад, як Центр моніторингу та охорони земель України [9].

«На сьогодні в Україні рівень наукового забезпечення суттєво відстає від необхідного для задоволення потреб держави і суспільства у впровадженні системи моніторингу та охорони земельних відносин» – така є думка почесного землевпорядника України Добряка Д.С. Він наголошує на доцільності відновлення центрального органу виконавчої влади, завданням якого є забезпечення формування і реалізації державної політики, та вдосконалення державного регулювання сфери земельних відносин, що перебуває на початковому етапі проведення земельної реформи в нашій країні.

Жулканич О. М. та Жулкинич Н. О. розглядають систематичний і системний моніторинг та охорону земель сільськогосподарського призначення, як один з методів виявлення тенденцій динаміки і оцінки землекористування. Вони звертають увагу на завдання державного регулювання земельних відносин, які є у процесі забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення [12].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень, вказує на відсутність системного підходу до формування інформаційних-цифрових систем ведення моніторингу та охорони земель в Україні. Крім того, не сформовано загальної нормативно-правової бази для реалізації принципів ведення моніторингу у цифровому середовищі та не визначено шляхи їх імплементації із нормами Європейського Союзу.

Постановка завдання, мети дослідження. Моніторинг та охорона земель – це один із дієвих засобів, який знайшов своє місце при систематичному одержанні та поновленні інформації, що стосується відомостей про земельні ресурси, за результатами якого можна зберегти родючість ґрунтів, а, отже, й найраціональніше використовувати та охороняти землі. Екологічний моніторинг – це комплексний правовий інститут, який складається з державних даних про стан якості довкілля та є однією з функцій управління в галузі природокористування та охорони довкілля. Екологічний моніторинг розглядається як одна з функцій управління в галузі природокористування та охорони довкілля. Його значення як функції управління полягає у доступній та відкритій для всіх інформаційній системі, що має за пріоритет захист життєво важливих та необхідних екологічних інтересів людини і суспільства. Метою цієї системи є збереження природних екосистем, відновлення екологічної стійкості в умовах кризових змін довкілля, а також запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.

Головною функцією проведення моніторингу земель в Україні є необхідність введення систематичних досліджень та спостережень за станом земельних ресурсів за допомогою усіляких обстежень, проведення зйомок, а також проведення різних методик для забезпечення органів і служб відповідною інформацією, яка є важливою для контролю за земельними ресурсами нашої країни. Об'єктивна оцінка при дослідженні екологічного стану земель, мусить проводитися органами системи Державного агентства земельних ресурсів України [5].

Нагальність проведення в Україні моніторингу земельних відносин та дослідження охорони земель, яка виступатиме постійно. поновлювальною інформаційною системою. В Україні інформація про земельні відносини є розподіленою між різними відомствами та органами місцевої влади і має обмежений доступ з боку інших владних осіб, що ускладнює її централізоване збирання та доступність. Через це така інформація далеко не повною мірою використовувалася саме у вирішенні важливих економічних і соціальних проблем. Усі наявні відомості про земельні відносини та ресурси мають бути сконцентровані в одному органі влади, а також спів ставляти один одного. Центральні органи влади не завжди мають змогу створити оптимальні рішення для покращення розвитку відносин. При дослідженні ми виявили головні проблеми, першою є саме відсутність необхідної інформації, наприклад, про якісні планово картографічні матеріали земельних ресурсів, що перебувають у власності та користуванні підприємств та фермерських господарств, А також проблема про несвоєчасне подання інформації в не уніфікованій формі, допуск помилок у форматі подачі даних, дублювання такої інформації. Має місце проблема про не фіксування або не надання у форматі регулярних звітів, які є важливими для прийняття політичних рішень. Звертаємо увагу, що в земельному кадастрі немає інформації, яка стосується судових рішень про конкретні земельні ділянки. Проведення автоматизації процесу моніторингу надасть нам можливість подолати більшість цих проблем зараз і в майбутньому [6].

Привертається увага на головний чинник, при якому проведення моніторингу є обов'язковим – ерозія ґрунтового покриву, який має своє місце в екологічній та економічній кризі аграрного землекористування. Один із таких вирішальних факторів, що відноситься до водної ерозії є глибина місцевого базису ерозії. Такий базис визначається саме різницею висот між вершиною вододілу і тальвегом.

Смисл такої методики, що стосується оцінки завданих збитків із використанням ерозійного показника полягає у втраті ґрунтом основної його якості, що виникає за рахунок прискореного змиву і розмиву ґрунту, а також видування його продуктивного шару вітром і, тому, при цьому втрачається верхній найродючіший шар ґрунту, у якому міститься гумус, його поживні речовини, серед яких є азот, фосфор та калій, мікроелементи та інші біологічно активні речовини.

Під час екологічного моніторингу використовуються природні ресурси для отримання даних, які потім обробляються та аналізуються. Отримана інформація про стан природних ресурсів використовується під час їх експлуатації, а також для виконання управлінських функцій, що стосуються цих ресурсів. Крім того, дані, отримані через екологічний моніторинг, використовуються для визначення меж користування природними ресурсами, а також при наданні цих ресурсів у користування (включаючи оренду) або у власність [2].

Метою статті є аналіз існуючої системи моніторингу та охорони земель, визначення проблем та дослідження перспективи розвитку правових аспектів їх функціонування в умовах цифрового середовища.

Метод або методологію проведення дослідження. Методи дослідження такого питання, які застосовуються у даній роботі є, в першу чергу, методи збору, аналізу, узагальнення інформації, а також методи спостереження дослідження, які відображають стан сьогодення та перспективи розвитку моніторингу та охорони земель. Такі методи побудовані в першу чергу, на основі зібраних даних, що стосуються проведення моніторингу та здійснення охорони земель на сьогодні в Україні. За допомогою аналізу визначеного законодавства та зібраних бібліотечних джерел інформації можна на реальній основі здійснити повний аналіз роботи та відповіді на всі поставлені питання і, що саме головне, знайти вирішення безлічі проблем, з якими вірогідно стикаються ті, хто якісно і ретельно досліджує питання моніторингу, його розвитку та проведення на всіх етапах його застосування.

Потреба раціонального та ефективного використання усіх земельних ресурсів, а також збереження їх якісного стану, відповідно, якості ґрунтів сільськогосподарських угідь, що зумовлюються певними негативними

тенденціями. Спостерігається понад третина земель, які є еродованими, майже половина, зокрема чорноземи із середніми або, навіть, низькими показниками рівня забезпеченості необхідними поживними речовинами. Досліджено також переуцільнені, забруднені або занедбані землі. Нагальність проблем, які утворилися щодо охорони якісного стану земель, викликали необхідність у потребі їх вирішенні. Це потребує дієвих засобів впливу, у першу чергу, правового характеру. Одним із таких засобів вирішення питань щодо запобігання погіршення стану земель слід вважати саме моніторинг та охорону земель.

Викладення основного матеріалу. Моніторинг та охорона земель представляють регулярне дослідження та спостереження за процесами, що відбуваються у природних, технічних і соціальних процесах, головною метою яких є оцінка, контроль сьогодення та прогнозування на майбутнє. Такі напрями дослідження є новими. Для контролю стану ґрунтового покриву ще з минулого століття почали застосовувати і розвивати моніторинг, адже ще тоді проблема набула широкого характеру у країнах, де вже розвинуте аграрне виробництво і, які зіштовхнулося з деградацією та іншими порушеннями ґрунтів після їх надмірного як хімічного, так і механічного навантаження, що мало тимчасовий успіх. І, тому в таких країнах з кінця 20 століття почали розвиватися новітні ґрунтові захисні системи землеробства.

Вперше передбачення проведення моніторингу та охорони земель в Україні відбулося з прийнятим у 1990 р. Земельним кодексом. А вже фактично систематичні дослідження та спостереження за сьогоденним станом та потенціальним розвитком земельних ресурсів почали здійснювати в Україні уже після затвердження Кабінетом Міністрів України Постанови від 20.08.1993 р. № 661 «Положення про моніторинг та охорону земель». Уже після, а саме протягом певного періоду почала відбуватися деталізація правового регулювання моніторингу та охорони земель.

У статті 191 Земельного кодексу України наведено юридичне визначення щодо моніторингу та охорони земель, відповідно до якого, моніторинг та охорона земель являють собою необхідну створену систему досліджень та спостережень за станом земель. Така система має на меті відповідне першочергове виявлення та подальше спостереження за змінами у стані земельного потенціалу країни, відповідно їх оцінки та відвернення та знешкодження наслідків усіх присутніх на досліджуваній території негативних процесів.

Моніторинг земель є однією з головних складових частин державної системи моніторингу навколишнього природного середовища. Якщо взяти до уваги галузь використання та охорони земель, то земельний моніторинг є невід'ємною складовою системи управління цією галуззю. Однак ми вважаємо, що система управління в галузі використання та охорони земель потребує значного реформування та вдосконалення правової бази для ефективного здійснення управлінської діяльності у цій галузі. Для проведення сучасної земельної реформи необхідні нові форми та методи державного регулювання земельних відносин. Розвиток ринкових економічних відносин вимагає докорінних змін змісту, звичайно, державного управління в сфері використання та охорони земель. Крім того, моніторинг та охорона земель є важливим заходом в галузі охорони земель, має своє призначення і розглядається як система відповідних спостережень за якісним станом земель з метою виявлення всіх змін та знищення наслідків негативних процесів, які мають місце.

Одним із завдань проведення моніторингу та охорони земель є проведення технічної, інформаційної та аналітичної роботи, де є місце у застосуванні необхідних технічних засобів контролю і відслідковування якісного стану земель. Такі засоби передбачають також взяття важливих проб і здійснення ґрунтових геоботанічних обстежень, досліджень, аналізів, спостереження та вимірів хімічного й, відповідно, біологічного складу ґрунтів та їх фізичного стану. Також сюди відноситься оцінювання й аналіз стану земель і уже на такій базі вироблення прогнозів прояву основних негативних процесів на землях, що відносяться до різних категорій, у найближчій та віддаленій перспективі. До завдань ми можемо віднести ще й виявленням випадків, коли земельні ресурси використовуються не за цільовим призначенням, тобто не відповідно до дозволеного використання, адже це особливо погіршує якість земель і, звісно, показують загальну екологічну ситуацію. При виникненні проблеми у науково-виробничій сфері створюються в необхідній кількості мережі перевірки стану ґрунтів, які враховують інші компоненти природних ресурсів, дотримуючись відповідно законодавства та приписів, які діють зараз в Україні [3].

Актуальною проблемою на сьогодні залишається удосконалення створеної вже методології та методів моніторингу та охорони земель, бо це виступає основою обґрунтування управлінських рішень у сфері захисту середовища та виконанні природоохоронних заходів. Особливу увагу в цьому аспекті надається саме моніторингу стану земельних ресурсів. Важливо наголосити, що вони відіграють чи не найголовнішу роль у розвитку держави, а також займаються успішним вирішенням аграрних та економічних питань. Таке удосконалення даної системи в Україні є беззаперечною умовою для подальшої узгодженості методів та шляхів проведення дослідження та спостереження ґрунтів до європейських стандартів [10].

Здійснення якісного моніторингу та охорони земель в Україні має всі передумови, адже наявні відповідні законі, створена законодавча база по аналізу звітності проведеного моніторингу, хоча і стикається з певними труднощами, що в свою чергу відображаються на якості зібраних даних. Ми впевнено робимо кроки щодо зміни ситуації, яка склалася в даний час і в першу чергу до таких рішень відноситься вдосконалення нормативної та правової бази економічного, ефективного та, звісно, екологічного і безпечного використання земель. Як висновок, рішенням такої проблеми є затвердження Закону України «Про державний земельний кадастр», адже без проведення земельного кадастру неможливо проводити ефективну екологічну та економічну політику у сфері земельних відносин. Кадастр країни інформаційно гарантує право власності на

земельну ділянку, забезпечує облік її цінності і таким чином забезпечує ефективну діяльність землевласників і землекористувачів [8].

Дослідження стану земель та якості ґрунтів як складові державної програми моніторингу ґрунтуються на Положенні «Про державну систему моніторингу довкілля. Відповідно до Земельного кодексу України та Закону «Про охорону земель» діяльність, яку проводить моніторинг та охорона земель в Україні має на меті забезпечитися Державним агентством України. Відповідно з ним, згідно законів «Про охорону земель» та «Про державний контроль за використанням та охороною земель», до повноважень Центрального органу виконавчої влади, який займається питаннями аграрної політики, до якого належить проведення моніторингу та охорони земель сільськогосподарського призначення, а також ґрунтового покриття [11].

При введенні ефективної та раціональної системи правильного землекористування суттєву роль відіграє саме формування оптимальних розмірів землекористування і, тому актуальним питанням в даний час є саме прийняття нових проектів до Законів України. Звертаємо увагу, що поштовхом до формування чіткого та ефективного ринку земель є прийняття Закону України «Про ринок земель». Не швидкі дії під час прийняття цього закону, яка відбулася, сприяли продовженню мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, а це у свою чергу ще більше загостило ситуацію із забезпеченням проведення спостереження при раціональному використанні та охороні земель [7].

На сьогодні ми можемо спостерігати ситуацію, що в Україні відбувається достатнє погіршення якості земель, яке, звісно, впливає на ефективність господарювання. Це призводить до неможливого отримати великого врожаю на малопродуктивних та деградованих землях. Необхідно проводити роботи з переведення непридатних земель в інші категорії угідь, що сприятиме саме скороченню ерозійних процесів, зменшенню розораності і покращенню екологічної стабільності території, а також підвищенню продуктивності агрофітоценозів.

Моніторинг та охорона земель вирішують низку питань та мають виконувати завдання, що стосуються своєчасного виявлення усіх змін земель, які відбувалися внаслідок нераціонального використання людиною. Здійснення оцінки заходів щодо збереження та відтворення родючості ґрунтів, відповідно, попередження негативного впливу на ґрунтовий покрив, а також усунення різнобічних наслідків. Прийняття Закону України «Про моніторинг та охорону земель» стало важливим кроком у вирішенні даної проблеми. Згідно такого закону в основу мети проведення такої роботи, що стосується моніторингу та охорони земель лягло створення інформаційного забезпечення сталого екологічного та економічного землеволодіння і землекористування. Це в свою чергу встановлює принципи моніторингу: оперативність та законність, безперервність та єдність [13].

Зараз Україна перебуває на етапі процесу вже становлення ринку створеної екологічно чистої продукції, яка має бути вироблена, звісно, з екологічно чистої сировини, яка має бути вирощена на екологічних чистих ґрунтах. Через це, ми привертаємо велику увагу до такого важливого питання як прийняття Закону України «Про органічне виробництво». Даний закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи, які є необхідними при проведенні органічного сільського господарства.

У ході дослідження роботи, ми визначили, що існує необхідність розробки механізму державного економічного стимулювання землекористувачів та землевласників для екологічного та безпечного, економічного та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення. Таке передбачається Земельним кодексом та Законом України «Про охорону земель». Але спостерігається те, що такої державної підтримки в цьому напрямку не ведеться. Єдине вирішення існуючої проблеми може саме прийняття Закону України «Про механізм економічного стимулювання використання та охорони земель». Даний закон створив би умови для дієвого механізму щодо ефективного економічного безпечного для екології використання земельного потенціалу [1].

Хочеться звернути увагу локальним нормативним актам – бізнес-планам сільськогосподарських підприємств, які займаються регулюванням раціонального використання і охорони земельних ресурсів. Згідно проведення таких робіт зі створення бізнес-планів, передбачається створити розділи, які необхідні при визначенні впливу господарської діяльності людини на природне середовище із застосування необхідних природоохоронних заходів.

Здійснення заходів, щодо врегулювання земельних відносин має на меті створити сприятливі умови стабільності та ефективності функціонування систем моніторингу та охорони земель. Також, новостворені умови зорієнтовано на вирішення питань продовольчої безпеки країни, а також досягнення добробуту громадян і розвиток сільських територій. У ході проведених робіт вирішуються проблемні питання щодо формування цивілізованого ринку земель сільськогосподарського призначення [4].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» має на меті забезпечити збір, обробку, збереження та аналіз інформації, що стосується стану навколишнього середовища при проведенні моніторингу та створенні охорони земель. Уводять зміни та розробляються наукові обґрунтовані рекомендації, які необхідні для прийняття відповідних ефективних управлінських рішень в Україні, де ще має місце створення якісної системи державного моніторингу. Спостереження за станом робіт покладено на спеціально уповноважених осіб центральних органів виконавчої влади, що займаються питаннями екології, природних ресурсів. Зайняті у цій справі ще спеціально уповноважені державні органи, підприємства, установи та організації. Усі вище наведені органи в такій сфері роботи зобов'язані безоплатно передавати іншим відповідним державним органам аналітичні матеріали своїх спостережень. Такий порядок здійснення державного моніторингу навколишнього природного середовища визначає Кабінет Міністрів України [14].

Роботи щодо забезпечення організації короткострокового і довгострокового прогнозування змін середовища здійснюються спеціально уповноваженими державними органами разом з відповідними науковими установами. Всі ці програми та заходи з економічного, соціального розвитку України, а також з охорони середовища повинні бути розроблені та виконані з урахуванням цих факторів всіма зобов'язаними сторонами. Дані моніторингу виступають основними джерелами інформації. Моніторинг земель є доволі складною системою, яка в свою чергу допомагає державній системі при вивченні навколишнього середовища [12].

Усі фізичні та юридичні особи, які ведуть господарську діяльність та інші роботи, які несуть негативний вплив на довкілля, зобов'язані максимально забезпечувати здійснення виробничого моніторингу. Кабінет Міністрів України визначає створений на сьогодні перелік видів господарської та іншої діяльності, при яких зараз проводиться саме виробничий моніторинг стану ґрунтів. Нам уже відомо, що землі сільськогосподарського призначення стали об'єктами моніторингу ґрунтів і до них ми відносимо саме багаторічні насадження, рілля, сіножаті, перелоги, пасовища, землі тимчасової консервації, а значить своєчасне спостереження та дослідження на таких територіях проводять відповідно до загальнодержавної та регіональних програм моніторингу ґрунтів, що передбачається проведенням спостережень, а також збором і опрацюванням інформації щодо розвитку ерозії ґрунтів, підкислення, засолення, зміни структури ґрунтового покриву, осолонцювання, зміна гумусового стану, водного і поживного режимів, заболочення, забруднення ґрунтів радіонуклідами та важкими металами, а також залишками агрохімікатів, пестицидів, токсичними речовинами [14].

Міністерство аграрної політики та продовольства України співпрацює з Міністерством екології та природних ресурсів України, Державним агентством земельних ресурсів України, Державним агентством водних ресурсів України, а також з науково-дослідними установами Національної академії аграрних наук України для здійснення моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення. Отримані результати досліджень використовуються для різноманітних цілей, таких як економічна та грошова оцінка земель, врегулювання правових відносин щодо землі, визначення зон для виробництва сільськогосподарської продукції, визначення розміру плати за землю, планування заходів з відновлення родючості ґрунтів та підвищення урожайності сільськогосподарських культур, а також для розроблення рекомендацій щодо їх раціонального використання.

Якісне та ефективне управління земельними ресурсами повинно базуватися на матеріалах моніторингу при дослідженні ґрунтів та ґрунтового покриву. Існують випадки, коли при приватизації землі або проведенні обміну прав власності у процесі, наприклад, купівлі-продажу за даними моніторингу складають характеристику досліджуваної ділянки, яка повинна обов'язково до додаватися до документації землеустрою чи до договору про купівлю-продаж. Якщо у землевласника будуть наявні така документація, це значною мірою покращить не тільки результати його господарської діяльності, але й, звісно, буде сприяти контролю щодо охорони земель.

Для більш об'єктивного ведення контролю дуже важливо користуватися відповідними стандартними методами, наприклад, використання досліджень якості ґрунтів лише ті, які були проведені в акредитованих лабораторіях. Така якісна взаємодія виконавців та дослідників в процесі організації моніторингу земель на всіх його рівнях має здійснюватися на основі відповідних актів чинного законодавства та укладених угод чи договорів між усіма виконавцями робіт, а вже фінансування проведення заходів з моніторингу та охорони на земельних ресурсах, до яких ми відносимо землі сільськогосподарського призначення проводяться за рахунок відповідно державних із загального бюджету та місцевих коштів спрямовується фінансування всіх заходів, пов'язаних із збереженням та покращенням якості земель, включаючи їх повноцінне відновлення та покращення родючості, а також можливі додаткові джерела фінансування [10].

Для виправлення проблем стану, в якому перебувають зараз справи з управління ґрунтовими ресурсами України уже пропонуються на основі наявних центральних, а також регіональних підрозділів міністерств і відомств створити нову Єдину ґрунтово-земельну службу, головною метою якої є саме опрацювання і впровадження, звісно, ефективного та сталого землекористування, а також здійснювати вирішення необхідних завдань з моніторингу та охорони земель.

Оцінка стану земель є необхідною частиною здійснення їх моніторингу. Тут є доцільним вибір показників, здатних адекватно оцінити функціонування агрономічні системи та вплив на неї компонентів навколишнього середовища як природного, так і антропогенного походження. Для вирішення такої задачі, на нашу думку, стане застосування саме індикаторного підходу, дія якого полягає у формуванні системи індикаторів, що найбільш повно й об'єктивно характеризують земельний потенціал [2].

Звертаємо увагу на те, що у населених пунктах здійснюються спостереження за зміною кількісних і якісних характеристик земель. Тут вже мова йде про врахування зібраних даних результатів досліджень за станом земель, а також забрудненням ґрунтового покриву, їх деградацією, порушенням земель, засміченням, оцінки та прогнозування змін стану земель. Тому у межах населених пунктів визначення оцінки якісного стану земель у визначенні характеристик виконується за допомогою якісних та кількісних показників, до цього додаючи містобудівні та інші характеристики, а також усі відомості, що стосуються інженерних та геологічних умов, екологічного стану земельних ресурсів та міського середовища, відносимо сюди також рівень придатності земель для забудови та інше [5].

Оцінка якості земель не може здійснюватися без урахування певного функціонального призначення території, оскільки вимоги освоєння для територій різного функціонального призначення неоднакові. Так,

наприклад, для територій ландшафтно-рекреаційних та сільбищних пріоритетність надається вимогам щодо екологічного стану земель, а для виробничих – до інженерно будівельного стану земель.

Оцінка стану земель вирішується шляхом врахування їх окремих властивостей та містобудівної цінності, а також ефективності та інтенсивності їх використання. При розробці системи містобудівних вимог встановлюються параметри, що стають критеріями оцінки якості території населеного пункту, що значно полегшує проблему оцінки стану земель. Ці показники включають щільність забудови, яка визначається відношенням кількості населення до площі міських земель різного призначення та інших ресурсів на одного жителя. При розробці системи містобудівних вимог враховуються такі параметри, як функціональне призначення земельної ділянки, її розміри, коефіцієнт забудови, відсоток зелених і відкритих просторів тощо [7].

Згідно Земельного Кодексу України, використання земель для житлової та громадської забудови повинно відповідати створеному генеральному плану населеного пункту, плану земельно-господарського устрою з дотриманням будівельних норм, державних стандартів, норм та іншої містобудівної документації. І тому на законодавчому рівні затверджені наступні нормативні вимоги, що мають місце у використанні територій населених пунктів і викладені в ДБНах, СНіПах, різноманітних нормах і правилах планування та забудови окремих населених пунктів. Можна привести приклад деяких з них, наприклад Державні будівельні норми про «Проектування, Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд», також «Планування і забудова сільських поселень», «Територіальна діяльність в будівництві», «Громадські будинки та споруди. Основні положення». [3].

Містобудівні органи та органи природокористування та охорони навколишнього середовища мають використовувати інформацію про якість земель для визначення пріоритетів заходів з охорони земель, а також для розробки методів запобігання негативним процесам і їх ліквідації. Оцінку якості земель в населених пунктах проводять органи містобудування, природокористування та охорони навколишнього середовища під час проектування будівництва та реконструкції забудови. Оцінка включає в себе аналіз впливу містобудівних об'єктів на довкілля та екологічну експертизу проектів [9].

Моніторинг земель у межах населених пунктів є важливим та необхідним заходом, який ставить на меті своєчасне надання інформації про стан та якість земель, це є також одним із заходів, що стосується охорони земель у межах населених пунктів. Інформація про якісний стан земель та його динаміку має використовуватися уповноваженими органами в оперативному управлінні землекористуванням і при формуванні земельної політики на сучасному етапі. Динаміка показників якості земель у межах населених пунктів в цілому має стати провідним критерієм оцінки, за допомогою якого повинна визначатися якість управління земельними ресурсами. Важливість характеристики якісного стану земель встановлюється як екологічними, так і економічними аспектами обліку та оцінки якості земель [11].

Висновки відповідно до статті. Моніторинг та охорона земель є одним із головних земельно-інформаційних правових заходів. Отримана у ході робіт така інформація, у якій міститься відомості про стан земель та їх використання, зберігається та поповнюється у відповідних банках даних та архівах автоматизованої інформаційної системи. Це слугує фундаментом для подальшого складання оперативних зведень та наукових прогнозів і рекомендацій, які мають надаватися до органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної виконавчої влади та інших державних органів, які надалі створюють необхідні заходи щодо попередження і ліквідації наслідків, що створюються при негативних процесах. Окрім цього, можна віднести саме до завдань моніторингу та охорони земель інформаційне забезпечення розвитку та проведення державного земельного кадастру, а також державного контролю, що відносять до використання і охорони земель та оптимального землекористування, землеустрою, Створення такої бази об'єктивної інформації, яка використовується при оцінці стану, де перебувають земельні ресурси. І тому, саме це є одним із основних завдань моніторингу та охорони земель.

У даний час провідне місце у розвитку земель поряд з моніторингом посідає державний земельний кадастр, який є основним джерелом отримання інформації по всій території країни про сьогодишній стан і подальший розвиток земельного потенціалу. Здобута інформація за допомогою цих систем служить правовою основою, як використовується при прийнятті необхідних рішень державними органами в галузі дослідження, спостереження та охорони земель.

Звертаючи увагу на зростаюче антропогенне навантаження саме на земельні ресурси, виникає нагальність визнати моніторинг та охорону земель працюючими інструментами державної політики, яка використовується сфері управління земельними ресурсами та подальшим розвитком. З цього випливає основна мета моніторингу - це отримання інформації для вироблення рішень спостережень за ґрунтами, бо це спрямовує на якісне і стабілізаційне їх поліпшення та екологізацію землеробства. Це значною мірою впливає на зміст управлінських рішень, також може розвиватися за умови вдосконалення алгоритму формування стратегії менеджменту земель. Постійне спостереження за ситуації, подальша обробка отриманої інформації та вироблення своєчасних коригувальних впливів – неодмінна умова, за якої функціонує моніторинг та охорона земель

Запровадження моніторингу та охорони земельних відносин як постійної управлінської функції матиме вагома позитивне значення в проведенні земельної реформи, бо це забезпечує відповідальні органи спеціальними інформаційними та аналітичними матеріалами, які в подальшому слугуватимуть при розробці стратегії управління і це в свою чергу дозволить контролювати роботу цих відповідальних органів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Для забезпечення правового статусу моніторингу та охорони земельних відносин доцільно прийняти спеціальний закон, кінцевим етапом має стати створення електронного масиву даних, який буде єдиний та відкритий для зовнішнього контролю, що має на меті дозволяти відстежувати динаміку земельних відносин.

Необхідно забезпечувати прозорість та контрольованість шляхом забезпечення вільного доступу до інформації про реєстрацію та використання державних земель, не витребувані паї, відмерлу спадщину, а також про власність та використання землі, на якій знаходяться об'єкти, які підлягають обробці чи сплаті податків. Перед цим всі наявні та в подальшому отримані дані повинні бути зведені в єдину базу регулярними оновленнями. Система моніторингу земель надає можливість в режимі реального часу відстежувати зміни, що відбуваються на землі. Це дозволить покращити якість адміністративних послуг, боротися з корупцією та рейдерством, а також організувати ринок землі, шляхом першочергового вирішення відповідних питань.

Підводячи підсумки, можна впевнено сказати, що проведення моніторингу та охорони земель в наш час потребує повного вдосконалення його методики проведення. Потрібно утворити ефективну Національну систему моніторингу, яка буде відповідати за якість земель та ґрунтів. Обумовимо це тим, що набуті дані дають змогу постійно вносити уточнення до кількісних норм так і нормативів, що підлягають контролю, а також удосконалення організаційного та правового забезпечення проведення моніторингу та охорони земель за допомогою створення спеціального органу, який у своїй роботі буде здійснювати моніторинг та охорону земель, тобто Центру моніторингу та охорони земель України.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О., Боровий В. О. *Моніторинг і охорона земель: навч. посіб.* Чернігів: Чернігівські обереги, 2006. 208 с.
2. Бутенко Є. В., Харитоненко Р. А. *Ефективність ведення моніторингу земель з використанням даних дистанційного зондування. Екологічні та соціально-економічні особливості управління природними ресурсами в умовах децентралізації влади.* 2015. С. 38.
3. Бутенко Є. В., Харитоненко Р. А. *Оцінка економічних втрат, спричинених розвитком ерозійних процесів, на основі даних моніторингу земель. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК.* 2013. № 20 (2). С. 58–64.
4. Бутенко Є. В. *Сучасний стан та перспективи моніторингу земель сільськогосподарського призначення в Україні. Земельна реформа в Україні: суспільно-політичні та економічні очікування.* 2015. С. 20–25.
5. Бутенко Є. В., Рогозенко Г. В. *Моніторинг ерозійних процесів та їх еколого-економічна оцінка на землях сільськогосподарського призначення. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель.* 2011. Т. 20, № 9. С. 20–23.
6. Бутенко Є. В., Кононюк А. В. *Моніторинг земельних відносин в Україні: стан і перспективи розвитку. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель.* 2020. № 1. С. 118–125.
7. Ляшенко Г. В., Прикуп Л. О. *Агроекологічна оцінка якості ґрунтів на півдні Одеської області. Вісник Одеського державного екологічного університету.* 2011. №12. С. 80–87.
8. Мацнев А. І., Проценко С. Б., Саблій Л. А. *Моніторинг та інженерні методи охорони довкілля. Рівне: Рівненська друкарня, 2000. 504 с.*
9. Мошинський В. С. *Методи управління продуктивністю та екологічною стійкістю осушуваних земель. Рівне: НУВГП, 2005. 340 с.*
10. Панас Р., Маланчук М. *Сучасні проблеми здійснення моніторингу ґрунтового покриття України. Геодезія, картографія і аерофотознімання. Вип. 78, 2013. с. 201–204.*
11. Петлюк Ю. С. *Правові аспекти здійснення моніторингу земель в Україні. Вісник Академії адвокатури України.* № 2 (21), 2011. С. 246–247.
12. Петриченко В., Балук С., Медведєв В. *Моніторинг та охорона земель як рятівний круг. Урядовий кур'єр.* 2014. 12 квітня. № 68. С. 8.
13. Сафранов Т. А. *Екологічні основи природокористування: навч. посіб.* Львів: «Новий світ-2000», 2006. 248 с.
14. Третьяк В. М., Свентух В. Ю. *Стале (збалансоване) землекористування як фактор підвищення економічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель.* 2015. № 4. С. 24 – 31.

References

1. Anishchenko V. O., Borovyi V. O. (2006). *Monitoring I ohorona zemel [Monitoring and land protection]. Manual Chernihiv: Chernihiv amulets.* 208.
2. Butenko E. V., Kononyuk A. V. (2020). *Efektivnist' vedennya monitorynhu zemel' z vykorystannyam danykh dystantsiynoho zonduvannya. [Monitoring of land relations in Ukraine: state and development prospects.] Land management, cadastre and land monitoring.* 1. 118–125.
3. Butenko E. V., Rogozenko H. V. (2011). *Monitorynh eroziynykh protsesiv ta yikh ekoloho-ekonomichna otsinka na zemlyakh sil's'kohospodars'koho pryznachennya. Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel'. [Monitoring of erosion processes and their ecological and economic assessment on agricultural lands]. Land management and land monitoring.* (20) 9. 20–23.

4. Butenko E. V. (2015). *Suchasnyy stan ta perspektyvy monitorynhu zemel' sil'skohospodars'koho pryznachennya v Ukraini. Zemel'na reforma v Ukraini: sotsial'no-politychni ta ekonomichni ochikuvannya. [The current state and prospects of agricultural land monitoring in Ukraine]. Land reform in Ukraine: socio-political and economic expectations. 20–25.*
5. Butenko E. V., Kharytonenko R. A. (2013). *Otsinka ekonomichnykh zbytkiv vid rozvytku eroziynykh protsesiv za danyimi monitorynhu zemel'. [Assessment of economic losses caused by the development of erosion processes based on land monitoring data]. Bulletin of the Lviv National Agrarian University. Series: Economy of agro-industrial complex. 20 (2). 58–64.*
6. Butenko E. V., Kharytonenko R. A. (2015). *Efektivnist' vedennya monitorynhu zemel' z vykorystanniam danykh dystantsiynoho zonduvannya. [Effectiveness of land monitoring using remote sensing data]. Ecological and socio-economic features of natural resource management in conditions of decentralization of power. 38.*
7. Lyashenko G. V. (2011). *Ahroekolohichna otsinka yakosti gruntiv pivdnya Odes'koyi oblasti. [Agroecological assessment of soil quality in the south of Odesa region]. Monitoring and engineering methods of environmental protection.*
8. Moshinsky V. S. (2005). *Metody upravlinnya produktyvnistyu ta ekolohichnoyu stiykistyu osushuvanykh zemel. [Methods of managing the productivity and ecological stability of drained lands]. 340.*
9. Cherpitskiy O. Z. (2007). *Ekoloho-ekonomichni mekhanizmy zakhystu zemel'nykh resursiv vid dehradatsiynykh protsesiv v rynkovykh umovakh. [Ecological and economic mechanisms for the protection of land resources from degradation processes in market conditions]. 144.*
10. Panas R. (2013). *Suchasni problemy monitorynhu gruntovoho pokryvu v Ukraini. [Modern problems of soil cover monitoring in Ukraine]. 201–204.*
11. Petlyuk Yu. S. (2006). *Pravovi aspekty monitorynhu zemel' v Ukraini. [Legal aspects of land monitoring in Ukraine]. 246–47.*
12. Petrychenko V. (2008). *Monitorynh ta okhorona zemel' yak ryatuval'nyy kruh. [Monitoring and land protection as a lifeline]. 8.*
13. Safranov T. A. (2006). *Ekolohichni osnovy pryrodokorystuvannya. [Ecological basis of nature management]. 248.*
14. Tretyak V. M. (2015). *Stale (zbalansovane) zemlekorystuvannya yak faktor pidvyshchennya ekonomichnoyi efektyvnosti vykorystannya zemel' sil'skohospodars'koho pryznachennya. [Sustainable (balanced) land use as a factor in increasing the economic efficiency of agricultural land use]. Land management, cadastre and land monitoring. 24–31.*

ДАНІ ПРО АВТОРА

Бутенко Євген Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами

Національний університет біоресурсів і природокористування України

вул. Васильківська, 17, м. Київ, Україна, 03040

E-mail: evg_cat@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5923-5838>

Харитоненко Роман Андрійович, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу експериментального проектування землекористування «Інноваційний центр», Інститут землекористування Національної академії аграрних наук України

вул. Васильківська, 37, м. Київ, Україна, 03022

E-mail: kharytonenkor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7992-3339>

Іщенко Надія Олегівна, магістр першого року навчання кафедра землевпорядного проектування

Національний університет біоресурсів і природокористування України

вул. Васильківська, 17, м. Київ, Україна, 03040

E-mail: nadia.ischenko28.04@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5965-069X>

DATA ABOUT THE AUTHORS

Butenko Yevhen, PhD in Economics, associate professor, associate professor of the department of land resources management

The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

St. 17 Vasylkivska, Kyiv, Ukraine, 03040

E-mail: evg_cat@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5923-5838>

Kharytonenko Roman, PhD in Economics, senior researcher of the department of experimental land use design «Innovation Center»

Land Management Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

St. 37 Vasylkivska, Kyiv, Ukraine, 03022

Рецензент: Тихенко Руслан Вікторович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами, Національного університету біоресурсів і природокористування України.

УДК 331.5.024.5 : 331.52

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-99-109>

ДИСБАЛАНС РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОРІЄНТИРИ ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ

Васильєва О. О.,
Горошкова Л. А.,
Швидка С. П.

Актуальність теми дослідження. Структурні трансформації національної економіки, загострення конкуренції, несприятливі демографічні зрушення призвели до кардинальних змін на ринку праці, який характеризується невідповідністю попиту на працю та її пропозиції за професійно-кваліфікаційним та освітнім рівнями та видами економічної діяльності. Наслідки військової агресії РФ в Україні послабили потенціал ринку праці: виникли бар'єри для вільного руху факторів виробництва, у т.ч. робочої сили; відбулись втрати виробничих потужностей та інфраструктури; внаслідок вимушеної міграції мають місце негативні тенденції у сфері зайнятості та доходів; суттєво змінилась структура ринку праці: має місце дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили, поглибилися регіональні диспропорції концентрації трудових ресурсів.

Постановка проблеми. Стабілізація національного ринку праці, зростання зайнятості, перерозподіл робочої сили для післявоєнного відновлення економіки України обумовлюють розробку ефективних механізмів управління ринком праці в контексті підготовки фахівців, формування спеціальних навичок, розвитку системи професійної освіти для мінімізації освітньо-професійних та регіональних дисбалансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції попиту та пропозиції на ринку праці, вплив різноманітних факторів на його структуру досліджували як вітчизняні (В. Антонюк, В. Брич, В. Геєць, О. Грішнова, Л. Ільч, А. Колот, М. Кримова, Е. Лібанова, О. Новікова, І. Петрова, Н. Руцшишин, З. Смутчак, Л. Шаульська, Н. Якімова), так і зарубіжні науковці (Д. Алписбаєва, Х. Андерсен, Г. Беккер, Г. Брисезе, М. Калі, С. Мак-Гюнесс, М. Попп, А. Робай, П. Слоун, Г. Філдс, Р. Фрімен). Результати досліджень освітньо-кваліфікаційних диспропорцій в трудовій сфері висвітлені в роботах Н. Азьмук, В. Близнюка, О. Купець, Л. Лісогор, В. Саріогло, Л. Федунчика, які вивчали диспропорції попиту та пропозиції на робочу силу з точки зору асиметрії зайнятості у розрізі професій та видів економічної діяльності, обумовлених дисбалансом між існуючими та необхідними рівнями професійних компетентностей працівників. Основним аспектам функціонування системи професійно-технічної освіти як джерела формування ринку праці робітничих професій присвячені наукові доробки О. Амоші, І. Гнибіденка, М. Долішнього, В. Куценка, М. Семикіної, В. Шматової та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію уваги науковців до вирішення зазначених проблем, залишаються недостатньо дослідженими питання впливу системи професійно-технічної освіти на диспропорції національного ринку праці з точки зору галузевого та регіонального аспектів, а також з урахуванням ризиків та загроз, спричинених військовими діями в Україні.

Постановка завдання, мети дослідження. Наведеними вище обставинами зумовлена доцільність аналізу тенденцій освітньо-професійних та галузевих дисбалансів на ринку праці та окреслення орієнтирів подолання диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили.

Метод та методологія проведення дослідження. У процесі проведення дослідження використані загальнонаукові методи (аналіз, синтез, класифікаційно-аналітичний, абстрактно-логічний, узагальнення й системного аналізу) вивчення та оцінки економічних процесів, що відбуваються на ринку праці.

Викладення основного матеріалу (результати роботи). В роботі проведений аналіз динаміки ринку праці, який свідчить про стійку тенденцію до зменшення кількості зайнятого населення. Оцінка структури попиту та пропозиції на ринку праці за видами економічної діяльності та професійними групами показує надлишок на ринку праці економічно активного населення, що асоціює себе з такими